

освітлених камерах з розрахунку 7 кв. м корисної площі на особу. Окрім цього, як було зазначено вище, доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини вказує на поширеність порушення права на належні умови тримання в ІТТ.

Важливим механізмом забезпечення прав особи, що утримується у місцях несвободи, КЗК називає єдине дос'є. Воно являє собою документ, в якому фіксуються всі аспекти, пов'язані із затриманням особи (час затримання, мотиви та підстави затримання), а також усі заходи, вжиті щодо неї (час поінформування про права, час, коли про затримання були сповіщені треті особи, час відвідання ними особи тощо). Система єдиного дос'є невідривно пов'язана із запровадженням посади інспектора із дотримання прав людини, спеціальної посадової особи, на яку покладаються обов'язки із утримання осіб у місці несвободи, перевірки їхнього стану, інформування їх про їхні права, перевірка їх дотримання, а також ведення всієї документації, пов'язаної із їх перебуванням у розпорядженні поліції.

Наразі подібна система (відома також як custody records) запроваджується в українських ІТТ. Передбачається, що, окрім ведення єдиного дос'є та посади інспектора із дотримання прав людини, вона включатиме систему відеоспостереження, що також згадується КЗК в якості позитивної практики із забезпечення прав осіб, які перебувають у місцях несвободи.

Таким чином, можна свідчити, що, незважаючи на наявні проблеми, в Україні ведеться робота із покращання стану забезпечення прав і свобод осіб, які перебувають у місцях несвободи, що утримуються Національною поліцією.

Перспективним напрямом реалізації рекомендацій КЗК щодо недопущення випадків неналежного поведіння із особами, які перебувають у місцях несвободи, є запровадження в українських ІТТ системи custody records, що наразі відбувається. Окрім цього, необхідним є перегляд норм утримання осіб в ІТТ, а також загальне покращання побутових умов у них. Нарешті, доцільним є внесення відповідних змін до Закону України «Про Національну поліцію» та Кодексу України про адміністративні правопорушення з метою більш чіткого закріплення прав особи, визначених КЗК як основні гарантії належного поведіння у місцях несвободи (право особи повідомити про факт свого затримання третю сторону за власним вибором; право доступу до адвоката; право вимагати медичного обстеження лікарем за власним вибором).

Список бібліографічних посилань

1. Щорічний звіт про результати діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2018 році // Міністерство юстиції України : офіц. сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2019/03/13/20190313101256-68.pdf> (дата звернення: 10.09.2019).

2. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. 2018 рік // Уповноважений Верховної Ради України з прав людини : офіц. сайт. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/files/Dopovidi/Report-2019.pdf> (дата звернення: 10.09.2019).

3. Рада Європи, Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК). Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів : витяг з Другої Загальної доповіді : опубліковано 1992 року. URL: <https://rm.coe.int/16806cea2e> (дата звернення: 10.09.2019).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 05.09.2019 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.09.2019).

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : закон України від 07.12.1984 № 8073-X : станом на 22.08.2019 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10> (дата звернення: 10.09.2019).

6. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 01.01.2019 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 10.09.2019).

Одержано 24.10.2019

УДК 343.98

Віктор Станіславович СЕЗОНОВ,

кандидат юридичних наук,

старший судовий експерт

Харківського НДЕКЦ МВС України

ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЩО СУПРОВОДЖУЮТЬ ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ: ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

На сьогодні досконалої методики визначення підроблених документів на ТЗ, на жаль, не існує. Проте, загалом техніко-криміналістичне дослідження документів широко застосовується в експертній практиці. Науковці підкреслюють, що документи на ТЗ досить часто стають об'єктом злочинної діяльності. Підвищений попит на їх підробку зумовлений насамперед корисливими мотивами, оскільки шляхом придбання підробленого свідоцтва про реєстрацію ТЗ зловмисники ухиляються від сплати податків. Крім того, здебільшого за такими підробленими документами отримують викрадені ТЗ.

Одним із різновидів криміналістичних експертиз є техніко-криміналістичне дослідження документів, у якому в залежності від специфіки об'єкта дослідження виділяють дослідження: цілком підроблених документів (дослідження бланків); відбитків печаток і штампів; частково підроблених документів.

Для дослідження зазначених вище об'єктів криміналістична техніка має великий арсенал спеціальних методів і технічних засобів, що дозволяють установлювати факти підробок документів, а у випадках внесення змін до справжніх документів – їх первісний зміст. Основними з цих методів є: візуально-мікроскопічний; кольорорідлення; посилення контрасту; дослідження в невидимих променях спектра: ультрафіолетових і інфрачервоних; люмінесцентний; метод вологого копіювання тощо.

Широко відомо, що існують два види підробок документів на ТЗ: повна підробка та часткова підробка (зміна первісного змісту реквізитів). При цьому повна підробка, у свою чергу, має два різновиди: повна підробка з використанням незаповнених справжніх бланків; повна підробка, пов'язана з виготовленням підроблених бланків.

Встановлення факту підробки бланків документів зводиться до визначення способу їх виготовлення, а в ряді випадків (при високій якості підробки) – до порівняння зі зразком. Для підробки бланків документів застосовуються такі способи: фотоцинкографічний, фотополімерний, фотомеханічний, електрофотографічний і з використанням принтерів.

Фотоцинкографічний спосіб. Зображення, яке підлягає відтворенню (наприклад, текст бланка), фотографується. Об'єктом фотографування слугують справжні бланки, а іноді й підроблені, ретушовані вручну з метою поліпшення якості зображень і без ретуші. Зображення з фотонегатива копіюється на цинкову пластину чи пластину з іншого металу, покриту світлочутливим шаром. Переведене на цинкову пластину зображення піддається хімічному травленню кислотами, щоб одержати рельєфне зображення (з виступаючими знаками).

Специфічними ознаками фотоцинкографічних кліше є: нечіткі краї штрихів знаків, результат дії кислоти; відсутність окремих частин знаків, вилучених у процесі травлення; перерви у штрихах знаків, особливо в тонких; округлення прямих кутів і з'їдання зарубок знаків. У відбитках фотоцинкографічних кліше, за виключенням специфічних ознак, відображаються також ознаки високого друку у вигляді окантовки по краях штрихів знаків, утиснені сліди за формою знаків. Будова знаків у зазначених відбитках, у залежності від оригіналу, що використовувався, буває стандартна (коли для виготовлення використовувався справжній бланк, відбиток печатки чи штампа) і нестандартна (намальований чи ретушований оригінал) [1, с. 54; 2, с. 66–68].

Фотополімерний спосіб. Отримане на фотоплівку зображення з оригіналу копіюється на шар рідкої маси, що полімеризується (затвердіває) під дією ультрафіолетових променів. Це найточніший спосіб передачі зображень. Специфічні ознаки фотополімерних форм: 1) відображення окантовки по краях штрихів знаків оригіналу (ознака високого друку) у друкуючих елементах форми. Таким чином, друкуючий елемент здобуває спотворену форму, в якій до справжньої його будови приєднується окантовка навколо штрихів чи затечі всередині овалів знаків чи між знаками, а у відбитках за межами перекрученого знака з'являються нові окантовки довкола нього – ознаки високого друку; 2) білі крапки – сліди пухирців, що лопнули, результат попадання повітря до рідкої маси [1, с. 55–56; 2, с. 72–76].

Фотомеханічний спосіб. Зображення з негатива копіюють на металеву фольгу, покриту світлочутливим шаром, закріплюючи його під дією світла при копіюванні. У фотомеханічних формах передаються дефекти фотонегатива (темні крапки) і ознаки ретуші (домальовування окремих елементів у знаках і т. п.). Крім цього, у відбитках передаються й ознаки плоского друкування, зокрема, офсетного – матова поверхня штрихів, нечіткі краї, тонкий і рівномірний шар фарби [1, с. 56].

Електрофотографічний спосіб. Зображення, передані з оригіналу, мають, як правило, стандартні контури. Штрихи знаків формуються з дрібних часток порошку. По краях знаків, на ділянках між буквами та рядками – окремі крапки. Контури знаків визначаються використаним оригіналом [1, с. 56–57]. При підробці бланків документів дуже часто використовуються струменеві та лазерні принтери.

Способи підробки відбитків печаток і штампів. Відбитки печатки (штампа) є дуже важливими реквізитами документів, що супроводжують ТЗ. Їх функція – це засвідчення зафіксованих фактів. Справжні печатки (штампи) характеризуються рядом ознак, що відображаються у відбитках: відповідність малюнка букв малюнку типографського шрифту; відсутність у тексті граматичних помилок; рівномірність інтервалів між буквами і словами; симетричність розташування фрагментів печатки щодо її основи; наявність геометрично правильних окружностей, що утворюють лінії рамок, центр яких знаходиться в одній крапці; розташування подовжніх осей букв по напрямку радіусів зовнішньої окружності [3, с. 308–309].

Тобто технологія виготовлення печаток і штампів на спеціалізованих підприємствах забезпечує точне дотримання певних правил щодо форми та змісту інформації, відображеної на відбитку. При примітивному підробленні спостерігаються відхилення від цих правил (шрифт різного розміру, порушення інтервалів, симетрії та ін.).

Найпростішим способом підроблення печаток і штампів вважається малювання відбитку на папері. Ознаками такого способу підробки є: олівцеві штрихи, прокол від ніжки циркуля, відхилення від стандартної конфігурації знаків, неодинакові розміри літер, нерівномірні інтервали та ін. Для отримання більш якісної підробки може використовуватись копіювальний папір для переводу справжньої печатки на документ з подальшим малюванням. У такому випадку на документі залишаються сліди від копіювального паперу.

Для перенесення зображення печатки чи штампа на документ часто використовують мальовані кліше. Для його виготовлення на папір у дзеркальному зображенні наноситься відповідний малюнок печатки, одержане кліше зволожують і притискають до документа. Відбитки, нанесені за допомогою мальованих кліше, характеризуються розмитістю барвника, блідим, нерівномірним забарвленням, зустрічаються сліди підмальовування та обведення знаків.

У теперішній час стереотипні кліше (форми) отримали широке розповсюдження для нанесення відбитків печаток і штампів у документах, підроблені бланки яких виготовлені типографським способом у великих кількостях.

Дослідження справжності таких документів викликає найбільші труднощі у зв'язку з відсутністю характерних ознак та великою подібністю підробленого відбитку.

Часткові підробки документів. Підроблені документи можуть складатися як за допомогою виготовлення бланка та його реквізитів, так і внесенням у справжній документ додаткових зведень (дописки), зміною первісного тексту способом підчищення, повного чи часткового видалення тексту (травлення), заміною окремих частин документів і т. д. [3, с. 309]. Не стали виключенням для підробки і документи на пластиковій основі.

Під час експертно-криміналістичного дослідження документів, які супроводжують транспортні засоби, доцільно застосовувати такі методи.

Візуально-мікроскопічний метод полягає у вивченні документа за допомогою збільшувальної оптики (луп, оптичних мікроскопів) при різних умовах освітлення (навкіс падаюче, відбите та минаюче світло, із застосуванням світлофільтрів). За допомогою цих засобів проводиться огляд документа для встановлення його стану, вигляду й характеристик реквізитів та матеріалів, визначення способу друкування, виявлення візуально-помітних ознак підробки тощо.

Метод кольорорілення застосовується для диференціації матеріалів написання за кольорним відтінком і яскравістю, посилення контрасту між підкладкою і штрихами (у випадку слабо видимих і невидимих штрихів). Об'єкти фотографують за допомогою світлофільтрів, що дозволяють виділити ту чи іншу зону спектра, на фотоматеріали, чутливі до відповідної зони спектра. Метод кольорорілення заснований на виборчій здатності матеріалів документів поглинати та відбивати промені спектра.

Методи посилення контрасту зазвичай використовуються двох видів: фотографічний метод посилення контрасту й цифровий метод посилення контрасту. Ці методи застосовуються для виявлення невидимих, слабо видимих, згаслих штрихів, коли контраст між штрихами та підкладкою незначний. Методи посилення контрасту доводять контраст цих об'єктів до рівня сприйняття оком.

Фотографічний метод посилення контрасту проводиться при одержанні фотозображень і здійснюється такими способами: зйомка на контрастні фотоматеріали; прояв у контрастно працюючих проявниках; контратипіювання (множинне посилення, поки не вийде необхідна контрастність зображення); хімічна обробка слабо видимих негативів.

Цифровий метод посилення контрасту здійснюється за допомогою комп'ютерної техніки після зйомки зображення на цифрову камеру [4, с. 96].

Дослідження у відбитих ультрафіолетових променях. Матеріали написання і підкладка документа мають різний ступінь відображення і поглинання ультрафіолетових променів. Ця властивість залежить не тільки від їхньої природи, але й від їхнього стану та взаємодії з різними речовинами. Наприклад, папір, що підлягав впливу травлячих речовин, таких як перманганат калію, більше поглинає ультрафіолетові промені, ніж при обробці його речовинами, що містять хлор.

Здатність матеріалів написання та паперу відбивати й поглинати ультрафіолетові промені виявляється шляхом фотографування на спеціальні фотоматеріали, використання світлофільтрів, вивчення за допомогою електронно-оптичного перетворювача, ультрафіолетового мікроскопа і т. д. Диференціювання матеріалів документів і порівняльне вивчення матеріалів написання за спектрами відображення в ультрафіолетових променях проводиться за допомогою спектрофотометрів.

Дослідження у відбитих інфрачервоних променях використовується для диференціації матеріалів написання, виявлення вилучених, замаскованих записів, слабо видимого тексту та інших об'єктів. Воно засновано на здатності матеріалів документа по-різному відбивати і поглинати інфрачервоні промені. Як джерела інфрачервоного випромінювання використовуються в основному лампи накаливання, а для виділення потрібної зони інфрачервоного випромінювання застосовують світлофільтри. Фіксацію зображень роблять на інфрачервоних фотоматеріалах. Спостерігати зображення об'єкта в інфрачервоних променях можна за допомогою електронно-оптичного перетворювача, а вивчення спектрів відображення й поглинання матеріалів листа здійснюється за допомогою інфрачервоних спектрофотометрів.

Люмінесцентний аналіз заснований на вивченні властивостей люмінесценції матеріалів документів з метою їхньої диференціації за рахунок різниці в кольорі люмінесценції та інтенсивності світіння. Люмінесценція матеріалів написання може вивчатися як безпосередньо в штрихах, так і у відбитках на зволоженому желатиновому шарі, відфільтрованому, газетному, цигарковому папері, поліхлорвініловій плівці й інших слідосприймаючих поверхнях (у випадку коли штрихи безпосередньо на документі не люмінесцують).

Люмінесцентний аналіз включає видиму люмінесценцію, порушувану ультрафіолетовими променями, і люмінесценцію далекої та ближньої інфрачервоної зон спектра, порушувану видимими ділянками спектра. Для збільшення контрасту між текстом і тлом на виході джерел випромінювання та на вході перед об'єктивом використовуються світлофільтри.

Метод вологого копіювання застосовується для диференціації матеріалів написання, в основному при встановленні дописок, хронології виконання пересічних штрихів, виявленні замаскованих (залитих, заштрихованих) записів. Цей метод заснований на здатності матеріалів написання по-різному копіюватися на слідосприймаючу поверхню.

Дослідження документів, які супроводжують ТЗ, є комплексним – невіддільним від дослідження самого ТЗ, його ідентифікуючих ознак. При сучасному рівні підробок, які застосовуються для документів на ТЗ, та суттєвому збільшенні ТЗ, які потрапляють до України, при проведенні комплексної експертизи необхідно використовувати бази даних заводів-виробників ТЗ для порівняння інформації, що зазначена в документах.

Список бібліографічних посилань

1. Образцы экспертных заключений. Криминалистическое исследование документов / С. Д. Павленко та ін. Киев : РИО МВД УССР, 1989. 204 с.
2. Павленко С. Д., Золотарь Н. С. Возможности криминалистического исследования документов, изготовленных печатными способами. Київ : РИО МВД УССР, 1988. 153 с.
3. Криминалистика : учеб. для вузов / Т. В. Аверьянова и др. ; под ред. Р. С. Белкина. М. : Норма, 2000. 990 с.
4. Прохоров-Лукин Г. В. Встановлення фактичних даних про автомобілі методами криміналістичних експертиз. Київ, 2000. 412 с.

Одержано 31.10.2019

УДК 342.951:351.82

Вадим Сергійович СЕЛЮКОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поліцейської діяльності та

публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-6690-6484>

ПОНЯТТЯ КІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

За останні роки в Україні криміногенна обстановка значно ускладнилася. Злочинна та протиправна діяльність стала характеризуватися усе більш високою мірою професіоналізму, безліч злочинів здійснюється добре організованими, законспірованими групами, з використанням різного роду технічних засобів. У цих непростих умовах правильно організована правоохоронна діяльність, яка заснована на правовому та практичному підґрунті, в сукупності з науковими, у тому числі і спеціальними знаннями окремих спеціалістів, є ефективною складовою у підтримання правопорядку в державі, широко розгорнутої антитерористичної компанії, а також інших сферах суспільного життя. Ситуація, що створилася, примушує правоохоронні органи працювати в особливому, напруженому режимі, застосовувати для боротьби з негативними явищами усі наявні в їх розпорядженні знання, засоби і сили. Первинне значення набуває використання цими органами джерел різної за своїм характером інформації, отриманої за допомогою фахівців, включаючи кінолога.

В процесі діяльності будь-яких правоохоронних інституцій в Україні повсякчас виникають ситуації, коли використання досвіду та спеціальних знань кінолога, а також умінь та навичок собаки є вкрай доцільним. Службове собаківництво не є новелою у правоохоронній діяльності будь-якої держави, адже свого часу собаки систематично застосовувались у службовій діяльності майже усіх правоохоронних органів і не тільки. Стрімкий розвиток науки та техніки призвів до того, що почали використовуватися та створюватися різні технічні засоби та пристрої, які забезпечують виконання певних завдань більш ефективно ніж застарілі прийоми та методи діяльності. В той же час, систематично удосконалюється арсенал технічних засобів у сфері криміналістичної одорології. Але, досить актуальним і в час новітніх технологій є використання здібностей собак до розпізнавання запахів та їх слідів. Такі фізіологічні особливості собаки не в змозі перевершити жоден технічний засіб. Тому, службовий собака, як спеціальних засіб у правоохоронній діяльності, застосовується все більше і ефективніше.

Кінологи, які виконують правоохоронні функції, зобов'язані за допомогою службового собаки ефективно та правильно виконувати різні оперативно-службові завдання. Цікавим та вельми актуальним є те, що напрямки правоохоронної діяльності, де доцільно використання службового собаки, є різноманітними і забезпечують різні напрями політики держави у сфері забезпечення правопорядку, боротьби зі злочинністю, охорони та забезпечення прав і свобод громадян. На жаль, в кожному з цих напрямів недооцінена ефективність та раціональність використання службових собак для виконання покладених на органи та підрозділи функцій у сфері правоохоронної діяльності.

У науковій літературі досить мало інформації стосовно адміністративно-правового регулювання діяльності кінологів у різних сферах правоохоронної діяльності, тому актуальність даного напрямку не викликає актуальності. Але враховуючи те, що в рамках тез доповіді не вдасться повністю окреслити специфіку адміністративно-правового регулювання кінологічного забезпечення службової діяльності, ми зупинимось виключно на змісті поняття «кінологічного забезпечення службової діяльності».

Поняття «забезпечувати», «забезпечення» трактуються як «надати все необхідне»[1, с. 577], «постачати щось у достатній кількості, задовольняти кого-/що-небудь у якихось потребах. Надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування. Створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось. Захищати, охороняти кого-/що-небудь від небезпеки»[2, с. 375]. Безпалова О. І. у своєму дослідженні адміністративно-правового механізму реалізації правоохоронної функції держави визначає поняття «забезпечення» як «здійснення діяльності спрямованої на створення належних умов функціонування будь-чого чи будь-кого»[3, с. 154]. Болотіна Н. Б., в свою чергу, у контексті власного дослідження понять та термінів у сфері прав людини розуміє «соціальне забезпечення» як «організаційно-правову діяльність держави щодо матеріального забезпечення, соціального утримання, обслуговування надання медичної допомоги за рахунок спеціально створених фінансових джерел осіб, які зазнали соціального ризику,